

## N:o 111.

Af herr **Lindhagen** m. fl., *om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående lagstiftningsåtgärder för åstadkommande af aflösning utaf kronohemman och kronotorp, som donerats till bruksrörelsen m. m.*

Visserligen börjar nu ganska allmänt anas, att det måste ägnas omtanke åt jordfrågorna. Men å andra sidan hänger man ännu ensidigt fast vid de gamla metoderna, som just framkallat missförhållandena.

Ett särdeles talande exempel härpå lämna de utvägar, på hvilka man vill bereda utkomstmöjligheter af jordbruket inom vårt eget land. Detta sker företrädesvis genom att söka skapa nya jordbruk, till hvilka mark oftast måste anskaffas till högsta gångbara spekulationspris, och hvilka måste förses med nya, mycket kostsamma åbyggnader.

Men under tiden tänker man föga på att upprätthålla redan färdiga jordbruk, som årligen i mängd och säkerligen i vida större utsträckning icke blott stanna i växten utan gå tillbaka eller alldeles ödeläggas både till jord och byggnader. Detta ses som sagdt med jämnmod, och hvarför? Jo, därför att det enligt den fatalistiska privaträttsliga uppfattningen och de enskilda intressen, som ha gagn af densamma, icke går an att ingripa mot olyckan själf. Det är en privaträtt att hålla stora klasser af Sveriges invånare i ett jordbundet beroende af enskilde, påminnande om lifegenskap.

De gamla färdiga jordbrukslägenheter, som för närvarande hotas af förgängelsen, äro nämligen sådana, där besittningshafvaren utan tryggad rätt eller på hårda otidsenliga villkor är underkastad den enskilde jordägarens godtycke.

Dessa jordbruk kunna uppdelas i följande kategorier:

*Bih. till Riksd. Prot. 1909. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 49 Häft. (N:o 111.) 1*

*Kronohemman och kronotorp, som af kronan donerats till bruksrörelsen.*

Utöfver stora anslag af skogar har bruksrörelsen äfven gynnats med jordtilldelningar på det sättet, att till den anslagits en mängd kronohemman med torp, hvarå kronoåbo funnits, med rätt för bruksägaren att i åbons ställe skattelösa hemmanet. Förmånerna för bruksägaren bestodo här förnämligast endast i en viss företrädesrätt till inköp af skogsprodukterna samt till åbons tjänstbarheter. Jämlikt kungl. kungörelserna den 21 maj 1878 och 23 december 1881 blef det medgifvet åbon att öfverlåta åborätten åt bruksägaren och den sistnämnde att öfverlåta skattehemmansrätten åt åbon.

En mycket sväfvande fråga är brukens rätt till dessa hemman och torp samt bruksägarnes och åbornas ömsesidiga rättigheter, vare sig jorden blifvit skattelöst eller icke. På en mängd ställen hafva åborna blifvit bortdrifna gentemot dem tillförsäkrade rättigheter. Där de kvarsitta, äro de underkastade godtycke på mångahanda sätt.

På senaste tiden synes särskildt den nya allmänna arrendelagen tagas till förevändning för att föreskrifva brukarne nya och hårdare villkor samtidigt med att brukarne uppsägas för den händelse de ej underkasta sig dem.

En speciell tvistefråga är på många ställen rätten till skogen. Åborna äga enligt författningarne rätt att själfva taga afkomsten af skogen med förbehåll endast att först hembjuda den till bruksägaren. Men i stället taga bruken mångenstädes skogen för egen del äfven till afsalu. Understundom uthuggas dessa skogar för sådant ändamål ganska fullständigt, såsom till exempel skedde i slutet på 1890-talet å vissa hemman, donerade till Åkers styckebruk i Södermanland. Om åbon ens får något kvar till husbehof, anses utan tvifvel också bero på jordägares godtycke.

Alla dessa åbor veta, att de haft en själfständig besittningsrätt, som aldrig blifvit dem formligen fråntagen. Men detta oakadt glider omärkligt rätten ifrån dem, under inflytandet af andra lagar, som stå främmande för de äldre rättsförhållandena och hvilka bruksägarna med växande djärfhet söka utnyttja till redskap för sina ensidiga, mot den verkliga rätten stridande intressen. Dessa åbor hafva inga utvägar för att bevaka sin talan, ingen enskild sakförareverksamhet kan reda ut något i denna härfva. Deras rätt inskränker sig till några gamla förbleknade urkunder och andra handlingar, omsorgsfullt förvarade i någon vrå i hemmet.

Ingen annan än staten kan hjälpa dessa åbor. Och hvem skulle eljest ha både rätt och skyldighet att stå dem bi, om icke den, från hvilken de härleda sina anspråk. För närvarande låter dock staten i detta fall den ena handen icke veta hvad den andra gör.

Vid förra riksdagen betonades särskildt denna sak i en motion om undersökning rörande statens jorddonationer till industrien. Denna motion afstyrktes dock till alla delar enhälligt af det Andra Kammarens tillfälliga utskott, som behandlade den. Icke något erkännande bestods, hvarken för det statsintresse eller för de rent mänskliga hänsyn, hvilka här i så hög grad påkalla uppmärksamhet. Formella betänkligheter vägde mer än saken. Andra Kammaren biföll dock af en tillfällighet motionen, som därefter utan vidare förkastades af den Första.

Saken får dock ej falla. De kvarvarande åbornas ställning förvärras allt mer, och de söka hjälp på olika håll utan att få den. Staten har ej rätt att utan vidare donera människor till enskilde och den bör ej tillspillogifva de ekonomiska resurser, som under århundradens arbete skapats på dessa gamla kronans hemman och torp.

*Hemmanen jämte torp, tillhöriga bolag eller enskilde, hvilka förvärfvat dem annorledes än genom omedelbara donationer af kronan för hufvudsakligen annat ändamål än jordbruksdrift.*

Hit hör till en början större delen af de s. k. bolagshemmanen i Norrland och Dalarne. Om dessa är skrifvet utförligt i riksdagshandlingarna och norrlandskommitténs betänkande. Det behöfver här endast betonas, att kommittén framhöll såsom i alla afseenden lyckligast, om jordbruksjorden med tillhör på dessa hemman återvunnes till enskilda jordbrukare. De från orterna ingångna svaren på kommitténs fråga, om arrendesystemet på dessa hemman kunde anses lämpa sig för ortens förhållanden, voro till ett öfverväldigande antal nekande, och utredningen i öfrigt ådagalade på det mest klargörande sätt, att jordbruket på dessa hemman i stort sedt var på förfall eller nedlades helt och hållet. Kommittén förordade i alla fall tvångsaflösning medels expropriation allenast af jord för bildande af nya jordbruk, men iakttog tystnad rörande tvångsaflösning af de redan färdiga jordbruken. Detta är också belysande för missförhållandet mellan mål och medel inom den härskande uppfattningen på detta område. Endast reservanter inom kommittén föreslogo, med stöd jämväl af uttalade önskemål från befolkningen, tvångsaflösning äfven af de färdiga jordbruken.

Samma tendens att ej våga sig på sakens kärna afspeglade sig i 1890-talets förslag att söka utvägarna i en kolonisation på kronans

myrar och andra utmarker särskildt i de nordligaste länen. Trots de upprepade klagomålen från den hotade odalbygden fick det förra sträfvet undanskymma den ännu viktigare angelägenheten, att den redan verkställda odlingen och de färdiga jordbrukshemmanen i bygdelagen vidmakthöllos.

Men äfven i öfriga delar af landet förekomma en mängd hemman af ifrågavarande slag. Man behöfver blott erinra om Värmland, Dalsland, Västmanland, Uppland, Södermanland, Nerike, Småland, östra delen af Bohuslän, norra Västergötland o. s. v. Samma klagomål höjas rörande en stor del af dessa hemman. En undersökning härom begärdes vid de två senaste riksdagarne och vid sista riksdagen bifölls detta förslag af Andra Kammaren, men förkastades af den Första.

Aflösning af dessa hemman i hela landet från beroendet är således något som måste eftersträfvast ifall man sätter värde på att bevara ett nationalkapital och ömma för en idog samhällsklass. I den mån dessa jordbruk uppkommit genom nybygges anläggning på kronojord eller på jord som tidigare varit af kronan donerad tillkommer ytterligare äfven ett starkt formellt skäl för ett statsingripande. Det behöfver icke framhållas, att ett ingripande bör ske endast i erforderliga fall. På åtskilliga ställen hafva arrendatorerna eller landtbönderna det jämförelsevis bra, och så länge detta fortfar och brukare ej påfordra en aflösning, finnes ingen anledning till ingripande.

*Andra torp af olika slag, upptagna på enskildes ägor.*

Torparklassens osäkra ställning är allmänt bekant och har äfven vid olika tillfällen kommit på tal i samband med andra jordbruks- och skogsfrågor. Torparnes förhållanden hafva mycken likhet med bolagsarrendatorernas.

Ett intresseväckande exempel på befolkningens egen uppfattning härom är Lima sockenbors år 1875 fattade och sedan fullföljda beslut att för socknens räkning inköpa den jord, som äfventyrade att blifva afhänd till bolagen. Åtgärden vidtogs för att, som det hette, Lima-folket skulle »undgå att blifva torpare under bolagen» hvilket betecknades såsom den största olycka, som kunde drabba samhället. Den som tog initiativet har i en framställning till norrlandskommittén uppgifvit sin bevekelsegrund hafva varit, att han »haft tillfälle att se torparnas hårda lott i mellersta Sverige och samma öde väntade oss om egenomarna öfvergingo till bolag.»

Genom statens emigrationsutrednings försorg har förra året publicerats en ingående och lärorik öfversikt af torpare-, backstugu- och

inhysesklassernas uppkomst, tillväxt och aftagande med särskild hänsyn till torparkklassens undergräfvande, författad af Nils Wohlin. Det påvisas torparkklassens starka aftagande och däraf föranledda ödeläggande af den odlade jorden och åbyggnaderna och framhålles, att de verksammaste orsakerna därtill under senaste tiderna torde vara att söka hos torparna och deras missnöje med sin ställning. Det erinras ock, att statsmakterna uppenbarligen gentemot denna sociala fråga har mera vidtgående förpliktelser än de genom nya arrendelagen infriade. Torparefrågan, säges det vidare, vore numera ett led i det stora samhällliga spörsmål, som knyter sig kring landsbygdens affolkning och enda utvägen synes vara, att staten befordrar torpens friköpning. Riktigt anmärkes ock, att ingripanden af detta slag ligga närmare till hands och mera ansluta sig till en naturlig utveckling än statens nuvarande sträfvanden för egna-hemsrörelsens främjande. Men vid valet af medel gifves äfven i denna framställning anvisning endast på lättnader i inteckningslagstiftningen, förenkling i afsöndringsförfarandena, inrättande af lämpliga kreditanstalter och dylikt. Häri röjer sig äfven den vanliga konflikten mellan mål och medel. Att åstadkomma detta fullständigt och väl uteslutande på frivillighetens väg, såsom man alltid helst önskar, måste i en mängd, sannolikt de flesta, fall väsentligen bli ett slag i luften.

*Öfriga jordbruksfastigheter, tillkomna af olika anledningar på enskildes ägor utan själfständig besittningsrätt.*

Det gifves slutligen en mängd jordbrukslägenheter, som upptagits utan någon särskild rätt på enskildas marker antingen själftaget utan erinran från jordägarens sida eller ock på grund af dennes muntliga löfte. Sedan har besittningshafvarne odlat och byggt, ofta i generationer. Lägenhetshafvarens ställning är här ytterligt osäker. Mot jordägarens juridiska rätt till godtycke stå här statsintresset och framförallt den högre moraliska rätten, att den, som odlat jord, har framför alla andra behörighet att sitta kvar och njuta frukterna af sitt arbete. Understundom ha sådana jordbruk upptagits på allmänningar, men sedan vid skiften utan vidare med omgifvande mark lagts under enskilda hemman. Så är till exempel fallet med åtskilliga nybyggen, upptagna på det så kallade Krok tjärnsberget inom Ohre socken, hvilken trakt jämte nybyggena sedermera vid storskiftet inom socknen tilldelades Dahlfors bruks mark.

I andra fall ha lägenheterna från början upptagits på enskildes ägor. Icke ovanligt är, att jordägarens godtycke går så långt, att han utan vidare för egen del lägger sig till med resultatet af lägenhets-

hafvarens och hans förfäders arbete. Särskildt inträffar ibland vid laga skiften af byars oskiftade marker, att dylika där upptagna lägenheter åker och ängsmarker af hemmansägarna tagas i beslag som dem tillhörig inägojord, hvarvid innehafvaren drifves saklöst från hus och jord utan någon ersättning.

I sammanhang med denna saks utredning borde öfvervägande ske om behovet af frigörelse äfven för lägenheter, som ej äro att hänföra till fullt själfständiga jordbruk, när de innehafvas på vissa villkor eller på begränsad tid utan rätt till ersättning.

Genom feodalväsendet kom som bekant i de flesta Europas stater bondeklassen uti det största beroende, som mångenstädes öfvergick till fullständig lifegenskap. Detta olidliga tillstånd framkallade en rörelse för att återgifva bönderna friheten och det obehindrade förfogandet öfver sin jord. Denna rörelse, som gjorde sig gällande öfverallt, där feodalväsendet slagit fast rot, fann sin afslutning först i midten af 1800-talet. Böndernas emancipation bedrefs på vissa håll med kraft, på andra mera likgiltigt och med ständiga förhinder. Medlen växlade från fullständig reduktion till en bönderna pålagd betungande utlösningsskyldighet. Resultaten blefvo också mycket olika, allteftersom målmedvetenhet, ingripande i rätt tid och omtanke äfven i det lilla gjorde sig gällande eller icke. Sverige var dock under dessa rörelsers höjdpunkt oberörd af desamma. Det svenska bondeståndet hade nämligen bevarat sitt oberoende, och det behöfdes därför ej vidtagas liknande åtgärder här som i de flesta europeiska länder.

Men ungefär just vid den tid, då ifrågavarande sträfvanden utomlands bragtes till afslutning, började i Sverige en ekonomisk utveckling, som på en kort tid i vidsträckt delar inom vårt land skapat ett nytt feodalsystem. Ledningen ligger visserligen icke här i händerna på hierarkien och aristokratien men hos en minst lika stark och hänsynslös makt: plutokratien. Denna för Sverige egendomliga utveckling härleder sig å ena sidan af landets skogrikedom och å den andra från trävarukonjunkturernas uppblomstring vid ofvan nämnda tidpunkt. Svenska småbondehemman föllo och falla fortfarande i mängd för skogsköpare och staten har, sorgligt att säga, på allt sätt uppmuntrat förödelsen genom att samtidigt utkasta sina skogar, kronohemman, kronotorp och nybyggen till lystmäte för spekulationen. Det är på detta sätt, som nu äfven i Sverige uppkommit något, som påminner om ett slags bondelifegenskap. Den går ut öfver de hemman och torp, som omförmälas särskildt under de två första ofvan upptagna rubrikerna. Därtill kommer det hos oss på grund

af andra ekonomiska förhållanden och administrativa åtgöranden uppmade torpsystemet på enskildas ägor, om hvilket emigrationsutredningen lämnat närmare besked.

Att det icke blott sättes en damm för denna utvecklings vidare framfärd utan äfven vidtages en *aflösning, ytterst genom expropriation* (tvångsaflösning) af de små jordbruk, som dukat under därför, är en nödvändighet. Häremot reser sig visserligen som en mur den härskande privaträttsliga uppfattningen, som vill obetingadt göra sig gällande äfven på detta område. Men denna lilla renaissance i vår tid af det medeltida feodala rättssystemet bör väl äfven hos oss i sinom tid få vika för ett upplystare åskådningssätt. Missnöjet börjar också allt mer gro i sinnena hos dem, som lida under systemet. Det förnimmes mångenstädes i bygderna eller komma täta påminnelser därifrån, att, såsom man ofta uttrycker sig, en reduktion måste vidtagas.

Statsmakterna ha däremot ännu icke kommit till klarhet om det verkliga sakläget. Spår till ett uppvaknande i insikt, att man bör göra någonting för att i främsta rummet åtminstone bevara den jordbrukskultur som redan finnes, saknas dock icke alldeles. Författningen af år 1897, hvarigenom bereddes lättare utvägar att befria ryttare-, soldat-, och båtsmanstorp från stamhemmanets in-teckningar är en yttring däraf. En annan innefattas i tillsättandet af norrlandskommittén, utfärdandet af 1906 års lag om förvärfsförbud och framläggandet för Riksdagen åren 1907 och 1908 af en arrendelag och vanhäfdslag för norrländska bolagshemman. Därmed har man tillika nalkats kapitlet om tvångsaflösning. Denna väg beträddes ock i en vid 1908 års riksdag väckt motion, att jordafsöndringar från hemman, hvilka såsom arf afsöndras på viss tid och mot vissa skyldigheter till stamhemmanet, måtte tryggas i den fortsatta besittningen af densamma. Med fog beklagade sig motionären öfver den snäfhet, hvarmed tillfälliga utskottet affärdade hans framställning. Och ehuru äfven andra talare förordade densamma med erinran endast, att den fått alltför trånga gränser, vågade dock ingen af dem gent emot utskottets omedgörlighet ens göra ett yrkande inom kammaren.

Äfven förtjänar här åberopas 1907 års riksdagsskrifvelse om åtgärder särskildt med anlitande af expropriation i ändamål att vid fisklägen, stationssamhällen och andra områden på landet, där en sammanträngd befolkning bor eller kan uppstå, ordna förhållandena med afseende å redan befintlig eller för samhällets utvidgning erforderlig tomtmark. Denna framställning innefattar bland annat begäran om en omedelbar aflösning ytterst genom expropriation af tomter till förmån för inne-

hafvarne af de på tomterna uppförda bostadslägenheterna. Med samma fog kunna motsvarande åtgärder ifrågasättas för att rädda småbruk ur jordbundet beroende.

Den ofvan ifrågasatta aflösningen betyder själfallet ej, att staten skall efter expropriation själf öfvertaga dessa jordbruk och deras skötsel, och icke heller att åtgärderna skola riktas mot alla dylika jordbruk eller ske i ett slag. Aflösningen bör äga rum i erforderliga fall och i den mån brukare finnas, som önska aflösningen och äro beredda att öfvertaga jorden.

Det ömsesidiga frivilliga aftalet kommer också fortfarande att blifva utgångspunkt för aflösningen. Det nya är, att statsmakten inträder såsom den ena kontrahenten och målsman för den rätts- och maktlöse jordbesittaren. Staten skall därvid tillse, att aflösningen kommer till stånd i erforderliga fall; att den vidare kommer att omfatta allt, som bör höra till jordbesittningen; att den sker på billigaste vilkor, så att den ej blir ruinerande för jordbrukaren; och att den familj, som suttit på jorden, i regeln får företrädesrätt till densamma. Men för att ej äfven statsmakten här skall stå maktlös, fordras det ett yttersta maktmedel. Detta yttersta medel är expropriation. En dylik expropriationslagstiftning skall säkerligen här liksom eljest i stor utsträckning göra sig själf öfverflödig, i det den förmår framtvunga enskilda uppgörelser, som eljest ej skulle kommit till stånd.

Det måste som sagdt särskildt betonas, att den nu ifrågasatta aflösningen ej kan, om den skall fylla sitt ändamål, äga rum efter nu stadgade och tillämpade orimliga grunder för jordlösen. Något konstrueradt marknadsvärde får ej tjäna till ledning och någon vinst i regeln ej ens beräknas, åtminstone ej när det gäller utbrytning ur stora jordbesittningar och i all synnerhet icke, när jorden ursprungligen varit donationsjord från kronan.

Vidare måste, enligt hvad erfarenheten lärt oss, aflösningen förbindas med villkor, som upprätthålla ändamålet samt omöjliggöra, att jorden återfaller i främmande händer.

Slutligen måste åtgärder vidtagas, som betrygga brukarnes ställning, intill dess aflösningen hunnit äga rum. Detta kan nämligen taga lång tid och i vissa fall är, såsom ofvan erinrats, en aflösning kanske tills vidare obehöflig, ja icke ens önskvärd. Bland dessa åtgärder måste också ingå en sträng uppsikt öfver, att jordägaren ej får tillfälle att förekomma aflösningen genom att dessförinnan bortdrifva brukarne och inlägga jorden med fastighetens öfriga ägor.

En lag om den ifrågasatta aflösningen skall således fastslå följande saker, nämligen:

1:o statsmaktens rätt och plikt att taga initiativ till aflösningen och att därvid såsom målsman bevaka jordbrukets intresse och jordbrukarens rätt;

2:o grunddragen för organisationen af denna statsverksamhet;

3:o nödiga och ändamålsenliga bestämmelser om det yttersta maktmedel (expropriation), som skall förläna allvar åt förhandlingarne om frivillig uppgörelse samt taga vid, där aftal ej kan komma till stånd;

4:o upprätthållande af ändamålet med jordens aflösning äfvensom hufvudvillkoren för den afstådda jordens upplåtelse till enskilde (sättet för amortering af lösenbeloppet, företrädesrätt till upplåtelse o. d.).

En aflösning på just ofvannämnda grunder af jordbruket på bolagsjord i Norrland och Dalarne föreslogs af norrlandskommittén i dess betänkande. Kommitténs majoritet arbetade länge på ett förslag till lag om aflösning, ytterst genom expropriation dels af de färdiga jordbruken med tillbehör, dels af komplettering i jord och tillbehör till jordbruk, som redan blifvit på ett otillfredsställande sätt utstyckade, och dels äfven af mark för bildande af nya jordbruk. Slutligen bestämde sig de flesta ledamöterna för att omedelbart förorda tvångsaflösning endast för det senaste ändamålet, under det reservanter fullföljde förslaget i sin helhet. Ett komplement till dessa förslag voro förslagen till arrende- och vanhäfdslagar, hvilka skulle skydda de färdiga jordbruken och deras brukare äfvensom möjliggöra nyodlingar till dess aflösning på lämpligt sätt frivilligt eller genom expropriation ägt rum.

Då man inom regeringen tyckes alldeles vilja glömma bort dessa expropriationsförslag och vid riksdagarne åren 1907 och 1908 endast lätt rört vid förslagens förenämnda öfvergångsbestämmelser, arrende- och vanhäfdslagarne, föreligger fog för att påminna om den brådskande saken genom att förelägga den för Riksdagen.

Med återopande af det nu anförda, hemställes alltså:

att Riksdagen ville:

A) hos Kungl. Maj:t begära lagstiftningsåtgärder för att *i erforderliga fall och under för framtiden betryggande villkor åstadkomma aflösning ytterst genom expropriation*, (tvångsaflösning) af jordbruket å:

1:o) kronohemman och kronotorp, som donerats till bruksrörelsen;

2:o) hemman jämte torp, tillhöriga bolag eller enskilda, hvilka annorledes än genom omedelbar donation af kronan förvärfvat dem hufvudsakligen för annat ändamål än jordbruksdrift och särskildt för att tillgodogöra sig skogsafkastningen;

3:o) andra torp af olika slag, upptagna på enskildes ägor;

4:o) öfriga bebyggda jordbrukslägenheter, tillkomna af olika anledningar på enskildes ägor utan själfständig besittningsrätt,

samt i sammanhang därmed jämväl lagstiftningsåtgärder i syfte att trygga besittningshafvarne, intill dess aflösning kan och bör äga rum;

B) för sin del redan nu besluta antagandet af sådan aflösning beträffande hemman jämte torp med själfständigt jordbruk inom Norrland och Dalarne tillhöriga bolag och enskilda skogsspekulanter samt i sådant afseende antaga:

1:o) en expropriationslag af den lydelse bilagan till denna framställning utvisar;

2:o) en arrendelag af den lydelse, som föreslagits i motionen n:o 257 inom Andra Kammaren vid 1908 års riksdag;

3:o) en vanhäfdslag af den lydelse, som föreslagits i motionen n:o 206 (eventuellt motionen n:o 328) inom Andra Kammaren vid 1908 års riksdag.

Stockholm den 26 januari 1909.

*Carl Lindhagen.  
Emil Kristensson.  
O. H. Waldén.  
L. Gust. Broomé.  
N. Edv. Lindberg.  
Viktor Larsson.  
E. A. Leksell.  
C. E. Svensson.  
Johan Forssell.*

*Värner Rydén.*

*Bernh. Eriksson.  
A. C. Lindblad.  
A. Thylander.  
Gustaf Strömberg.  
L. J. Carlsson.  
J. A. Wallin.  
Hj. Rissén.  
E. C. Kropp.  
Aug. Nilsson.*

*Rob. Karlsson.*

*Nils Persson.  
F. W. Thorsson.  
Sven Linders.  
N. A:son Berg.  
K. A. Borg.  
C. J. Christiernson.  
Knut A. Tengdahl.  
Joh. Åberg.  
Hj. Branting.*

Bil.

## Lag

angående

### skyldighet i vissa fall för jordägare inom Norrland och Dalarne att afstå mark för jordbruksändamål.

För Kopparbergs, Gäfleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län stadgas, som följer:

#### 1 §.

I ändamål att vidmakthålla och stärka den jordbrukande befolkningen äge Konungen förordna, att från hemman eller lägenhet å landet, som äges af bolag eller förening för ekonomisk verksamhet eller af enskild person, hvilken ej har sitt bo och hemvist å fastigheten samt uppenbarligen besitter den hufvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsafkastningen, skall till staten i och för upplåtelse till jordbrukare emot ersättning afstås mark i de fall, hvarom i 2, 3 och 4 §§ förmåles.

Denna lag är ej tillämplig på jord, hvilken erfordras till tomt eller upplagsplats eller annat dylikt ändamål eller för upplåtelse såsom boställsjord åt någon jordägarens förvaltare eller annan dylik tjänsteman eller ock kan anses behöflig för industriell anläggning, som finnes å den fastighet, hvartill jorden hörer.

#### 2 §.

Har inom någon ort jorden i afsevärd omfattning kommit ur den jordbrukande befolkningens ägo; och yppar sig svårighet för enskilde att där förvärfva egna jordbruk, vare ägare till i denna lag afsedd fastighet, hvarå själfständigt jordbruk kan idkas, pliktig att afstå inägojorden jämte husbehofsskog, odlingsmark och bete i enlighet med de grunder, som stadgas i lagen, innefattande särskilda bestämmelser om ägostyckning inom Kopparbergs, Gäfleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län \*).

#### 3 §.

Har vid ägostyckning, som å hemman förrättats innan förutnämnda lag om ägostyckning trädte i kraft, någon lott tillagts inägojord utan att tillika erhålla husbehofsskog, odlingsmark och betesrätt, i den omfattning nämnda lag föreskrifver, må, där nämnda lott ej är att hänföra till fastighet, hvarå denna lag äger tillämpning, förordnande kunna meddelas, att hvad som erfordras för att tillägga lotten det i berörda hänseenden felande skall afstås från annan lott, hvarå lagen är tillämplig. För hvad sålunda stadgats gälle såsom förutsättning tillika, att denna senare lott tillagts endast skogsmark eller, när inägojord jämväl medföljt, erhållit mera skog, odlingsmark eller bete, än som med iakttagande af grunderna för oförmälda ägostyckningslag erfordras för dess eget behof.

Finns två eller flera lotter af den beskaffenhet att förordnande till deras förmån enligt hvad ofvan sägs kan ifrågakomma, må oförmäld tilldelning af mark eller betesrätt ej kunna ske för mer än en af dem; och ankomme därvid på

\*) Förslag till sådan lag kommer enligt trontalet att föreläggas denna Riksdag.

afgörande i hvarje särskildt fall, till hvilken lotts fördel förordnande i angifvet afseende skall ega rum.

Hvad nu blifvit föreskrifvet skall i tillämpliga delar gälla äfven för det fall, att medelst jordafsöndring, som ägt rum efter 1896 års utgång, från hemman skilts mer än en femtedel af inägojorden utan att omförmäld tilldelning af mark eller betesrätt ägt rum.

## 4 §.

Då på hemman eller lägenhet, som i denna lag afses, finnas odlingslägenheter, hvilka med hänsyn till läge, omfattning eller jordens beskaffenhet anses lämpligen böra upplåtas till odling, kan, där efterfrågan efter dylika upplåtelse yppar sig, förordnande meddelas, att äfven sådan jord skall afstås för bildande af jordbrukslägenheter; och må i ty fall jämväl kunna tillämpas grunderna i omförmälda lag om ägostyckning, i hvilken händelse sålunda utom odlingslägenhet äfven husbehofsskog och betesrätt skola afträdas.

## 5 §.

För befrämjande af denna lags ändamål tillsättes för hvarje län en jordbrukskommission, bestående af en ordförande och två ledamöter, hvilka samtliga utses af Konungen för en tid af ett år i sänder.

Kommissionen tillkommer att i väckt fråga om afstående af jord enligt denna lag föranstalta utredning samt vidtaga de öfriga åtgärder, som för sakens bringande till slut erfordras; ägande kommissionen jämväl att i alla mål och ärenden, som föranledas af dylik fråga, utföra statens talan.

## 6 §.

Inom hvarje kommun skall i mån af behof och senast på kommissionens framställning för en tid af två år väljas en jordbrukskommitté af minst tre, högst fem personer, hvilka uti frågor om afstående af jord, som är belägen i kommunen, äga att medverka vid utförandet af kommissionens uppgift. Valet äger rum i den ordning, som för utseende af gode män vid landtmäteriförrättningar är stadgad, och skall, där hinder därför icke möter, förrättas vid ordinarie kommunalstämman i december.

## 7 §.

Fråga om jords afstående kan hos Konungen väckas af kommissionen samt för hvarje socken af kommunalstämman eller af minst tio i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigade personer. Framställning af kommunalstämma eller medlemmar i kommun, skall ingifvas till kommissionen, som sedan med eget utlåtande öfverlämnar den till Konungen.

En hvar vare ock obetaget att hos kommissionen göra hemställan om någon dess åtgärd i denna lags syfte; men någon klagan öfver kommissionens beslut härom må ej föras.

## 8 §.

Vid framställning om jords afstående, som ingifves till Konungen, skall fogas fullständig utredning äfvensom utlåtande i ärendet från den inom vederbörande kommun utsedda kommitté.

Är fråga om tillämpning af 3 § skall ock, där den jord, hvars förbättrande blifvit ifrågasatt, äges af enskild person, med framställningen öfverlämnas skriftlig förbindelse från ägaren att öfvertaga och låta med jorden förena den mark eller rättighet, om hvars afstående kan varda förordnad.

9 §.

Har jordägare bestridt, att hans fastighet enligt 1 § är underkastad denna lags bestämmelser, äge Konungen, där framställningen eljest anses förtjäna afseende, hänvisa tvisten till domstol, med skyldighet för kommissionen att talan därstädes i laga ordning anhängiggöra. Vill jordägaren själf stämma, stånde det honom fritt; och skall ärendets vidare behandling hvilat, intill dess tvisten blifvit slutligen afgjord.

10 §.

Är fråga om afstående af mark eller betesrätt enligt grunderna för omförmälda lag om ägostyckning, och hafva gränserna för områdena eller omfattningen af betesrätten blifvit enligt jordägarens medgifvande eller särskildt aftal mellan denne och kommissionen efter öfverenskommelse bestämda, äge Konungen förordna, att mark eller betesrätt skall i enlighet härmed afstås.

Har öfverenskommelse, som ofvan sägs, ej kommit till stånd, förordne Konungen, att jord eller betesrätt skall afstås till den omfattning förenämnda lag medgifver.

11 §.

Sedan förordnande meddelats om jords eller betesrätts afstående, skall genom särskild landtmäteriförrättning dels närmare bestämmas jordens gränser och betesrättens omfång i det fall, hvarom i 10 § 2 mom. förmäles, och dels verkställas mantalssättning å jorden, därest denna ej anses böra utgöra afsöndrad lägenhet. Dylig förrättning äger kommissionen begära, och gälle för förrättningen i öfrigt uti tillämpliga delar, hvad i omförmälda lag om ägostyckning är stadgadt.

Föres klagan öfver förrättningen, må jämväl högre rätt, därest klagan därtill föranleder, ingå i bedömande af förrättningsmännens förslag i afseende å bestämmande af jordens gränser och betesrättens omfattning.

12 §.

Har jord afståtts jämlikt 3 §, skall, där hinder därför enligt 13 § ej möter, jorden samt den förut utstyckade hemmanslotten eller afsöndrade lägenheten sammanläggas till ett hemman.

Till förberedande af dylig sammanläggning skall vid den landtmäteriförrättning, hvarom i 11 § sägs, den tillämnade fastighetens mantal uträknas; därvid, sedan efter vederbörlig fördelning af hela hemmanets mantal den afträdda jordens mantal särskildt beräknats, samt, där inägojorden genom afsöndring skilts från hemmanet, äfven denna åsatts visst mantal, den nya jordegendomens mantal bestämmas genom sammanräkning af det på egendomens särskilda delar belöpande mantal. Förrättningsmännens laga kraftvunna yttrande i förberörda afseende skall vid sammanläggningen lända till efterrättelse.

## 13 §.

Medgifvande till sammanläggning af de i 12 § omförmälda fastigheter sökes hos Rätten af kommissionen. Dyligt medgifvande må ej lämnas utan att en och samme ägare vunnit lagfart å båda fastigheterna.

Har i lagfartsprotokollet antecknats, att klander blifvit instämmt å fång till område, som skall förbättras, eller finnes rätten därtill eljest tvistig, eller är sådant område utmätt eller beslut meddeladt om dess försäljning i den ordning, som om utmätt fast egendom är stadgad, varde ansökningen afslagen.

Är inteckning beviljad i den förut utstyckade hemmanslotten eller afsöndrade lägenheten, vare inteckningen gällande jämväl i det tillagda området.

Om ansökning, som ofvan sägs, så ock om Rättens beslut däröfver skall anteckning göras i lagfartsprotokollet. Skall inteckning på sätt nyss är sagdt gälla jämväl i annat område än det, hvari den beviljats, göre Rätten anteckning därom i inteckningsprotokollet. Då Rätten bifallit ansökning, kungöre Rätten ofördröjligen beslutet för Konungens befallningshafvande.

## 14 §.

Skulle i något fall, där jord eller rättighet enligt 3 § afståtts i ändamål att förenas med enskild person tillhörig fastighet, oförutsedt hinder uppstå för jordens eller rättighetens öfverlåtelse till denne eller till den, som efter honom må hafva förvärfvat jorden, vare staten berättigad att låta frågan om jordens afstående förfalla. Påstående härom skall dock delgivas den, som afstått jorden, senast före utgången af den för jordlösens erläggande bestämda tid: och vare staten tillika pliktig ersätta all kostnad, som uppstått för jordägaren eller den, hvilken genom jordens afstående skulle lida skada.

## 15 §\*.

Kan ej öfverenskommelse träffas om lösen för den jord, som skall afstås, varde lösen bestämd af kommissionen. Klagan mot beslutet må föras i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet är stadgad. Sådan klagan må föras jämväl af jordens besittningshafvare.

## 16 §.

Lösen för det, som afstås, skall uppskattas i penningar till högst hvad jord af lika beskaffenhet och godhet uti orten i allmänhet gäller. Vid uppskattning af inägor och skogsmark får i allmänhet ej tagas hänsyn till deras värde för jordbruksändamål utan endast till hvad de kunna anses värda såsom skogsmark.

\* Alternativ lydelse:

## 15 §.

Kan ej öfverenskommelse träffas om lösen för den jord, som skall afstås, eller om ersättning för skada, som annan än ägaren genom jordens afstående lider, skall frågan därom afgöras af särskild nämnd, tillsatt i den ordning, som uti kungl. förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof är stadgad; dock att, där parterna ej enas om val af nämnd, ledamöterna i nämnden endast skola vara tre samt utses sålunda, att hvardera parten väljer en och Rätten nämner den tredje.

Såsom jäf emot den, som till ledamot i särskilda nämnden utses, skall, utom hvad i nämnda förordning stadgas, äfven gälla: om han af enskild part njuter lön eller underhåll eller såsom tjänsteman lyder under förmanskap af sådan part.

Tillika bör vid bestämmande af lösen för såväl inägor och skogsmark som åbyggnader jämväl fästas afseende å de utgifter ägaren i verkligheten kan i god tro antagas hafva fått vidkännas för desamma; och må lösen ej öfverskrida dessa utgifter, där ej särskilda omständigheter anses böra därtill föranleda.

Har fastighetsägare, med kändedom att fråga om jords afträdande från hans egendom blifvit hos Konungen väckt, låtit, innan ersättning för jorden fastställts, bortföra eller nedrifva därå befintliga åbyggnader, vare han underkastad att med byggnadernas värde på platsen vidkännas afdrag å lösen för jorden.

Skada, som annan än ägaren lider, bestämmes till dess skäliga belopp.

17 §\*.

Undersökningskostnad skall den, som vidtagit undersökningen, själf vidkännas.

18 §\*.

Hvad i kungl. förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof stadgas om afstådd jords frigörelse från in-teckning och in-teckningshafvares rätt till lösen för jorden, gälle i tillämpliga delar äfven för jord, som afträdes enligt denna lag.

19 §.

Bestående aftal om nyttjanderätt till jord, som afstås, vare fortfarande gällande, där ej staten före bestämmandet af jordlösen påyrkat aftalets upphörande; och må förty någon ersättning för förlust af nyttjanderätten ej kunna ifrågakomma annat än då uppsägning, på sätt nyss är sagdt, ägt rum.

Då inägojord, som skall enligt 2 § afstås, är på arrende upplåten till någon, som ej innehar annat afsevärdt jordbruk, bör arrendatorn äga företrädesrätt till egendomens öfvertagande och vare därför sådan arrendator, där arrendet ej med jordens afstående upphört, berättigad att äfven före arrendetidens slut öfvertaga jorden på stadgade villkor.

20 §.

Rörande grundvillkoren för den afstådda jordens upplåtelse till enskilde jordbrukare samt upprätthållandet af ändamålet med jordens aflösning äfvensom vårdnaden om skogen, gälle, utöfver hvad i 19 § sägs, hvad därom genom lag särskildt stadgas.

\* Alternativ lydelse:

17 §.

Undersöknings- och rättegångskostnad, som uppkommit i anledning af sakens hänskjutande till nämnd, skola parterna vidkännas enligt de i 21 kap. rättegångsbalken stadgade grunder.

18 §.

I allt öfrigt, hvarom i 15, 16 och 17 §§ ej särskildt stadgats, gälle, i tillämpliga delar hvad i kungl. förordningen den 14 april 1866 är stadgadt, dock att bestämmelserna i 29 § icke skola lända till esterrättelse.

## 21 §.

Tillhöra två eller flera vid samma ägostyckning bildade hemmanslotter samme ägare, skola de vid bedömandet af dennes skyldighet att enligt denna lag afstå jord anses såsom en fastighet.

Lag samma vare i fråga om hemman och därifrån afsöndrad lägenhet, hvilka hafva gemensam ägare.

## 22 §.

Sedan ägaren till den jord, hvars afstående ifrågasättes, delgifvits därom framställt yrkande, må frågans fullföljande ej förhindras däraf, att jorden öfvergår till sådan ägare, som enligt denna lag icke är skyldig att afstå jord.

## 23 §.

Jord, som afståtts enligt denna lag, vare ej undantagen från att ingå i laga skifte.

## 24 §.

Erforderliga föreskrifter för kommissionens verksamhet utöfver hvad denna lag innehåller meddelas af Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1910.